

Nr 155

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anställnings- och avlöningsförhållanden för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m.; given Stockholms slott den 9 mars 1951.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande statsrådet hemställt.

GUSTAF ADOLF

Tage Erlander.

Propositionens huvudsakliga innehåll:

Den försöksverksamhet, som skall föregå genomförandet av den i princip beslutade skolreformen, när läsåret 1951/52 för första gången upp i enhets-skolans högstadium, varest undervisningen i regel skall bestridas av ämneslärare. I förevarande proposition framläggas förslag i fråga om anställnings- och avlöningsförhållandena för denna inom folkskoleväsendet nya grupp av lärare. Förslag framlägges ock beträffande statsbidrag till försöksskolornas högstadium. Bestämmelserna föreslås få provisorisk karaktär och giltighetstiden begränsad till läsåren 1951/54.

*Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den
9 mars 1951.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON,
VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, ANDERSSON,
LINGMAN.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och civildepartementen anmäler statsministern Erlander ärende angående anställnings- och avlöningsförhållanden för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m. och anför därvid följande.

Inledning.

I 1949 års statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln, punkten 224, berörde föredragande departementschefen det reformarbete inom skolans område, som aktualiserats av planerna på en skolreform. Departementschefen förordade, att i fall, då det kunde befinnas påkallat att göra vissa avvikelser från bestämmelser, som tillkommit med riksdagens medverkan, för att möjliggöra försöksanordningar inom skolväsendets område, Kungl. Maj:t skulle äga att lämna erforderliga medgivanden. Mot vad departementschefen sålunda förordat förklarade sig riksdagen (jfr statsutskottets utlåt. nr 8, punkten 209:o) icke vilja framställa erinran. Vidare föreslogs i propositionen 1949:148 viss medelsanvisning för försöksverksamheten. Propositionen bifölls av riksdagen (skriv. nr 258). Frågan om försöksverksamhetens ordnande har även behandlats i propositionen 1950:70 angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling samt i riksdagens beslut i anledning därav (särskilda utskottets utlåtande nr 1 och riksdagens skrivelse nr 341). I detta sammanhang bör också erinras om propositionen 1950:133 angående vissa riktlinjer för enhetsskolans ledning och lokala organisation samt riksdagens skrivelse (nr 403) i anledning därav.

Genom beslut den 20 maj 1949 medgav Kungl. Maj:t, att viss pedagogisk försöksverksamhet av förberedande slag finge från och med läsåret 1949/50 anordnas i tretton skoldistrikt samt i ett överlärardistrikt i Stockholm. Antalet försöksdistrikt har efter Kungl. Maj:ts beslut från och med innevarande läsår utökats med sex, vartill kommer ytterligare ett över-

lärardistrikt i Stockholm. Verksamheten omfattar alltså nu nitton skoldistrikt jämte två överlärardistrikt i Stockholm.

Försöksverksamheten har hittills i regel börjat i första och femte klasserna. Den har alltså nu nått andra och sjätte klasserna i de skoldistrikt, där verksamheten tog sin början 1949, och når där tredje och sjunde klasserna läsåret 1951/52, fjärde och åttonde klasserna läsåret 1952/53 och nionde klassen läsåret 1953/54. I de distrikt, där verksamheten tagit sin början 1950, når den tredje och sjunde klasserna läsåret 1952/53 o. s. v. I nämnda överlärardistrikt i Stockholm har verksamheten börjat i fjärde men ej i femte klassen, varför den där når sjunde klassen först läsåret 1952/53 respektive 1953/54.

I varje skoldistrikt, där verksamheten börjat i första och femte klasserna, omfattar densamma därpå följande läsår dels andra och sjätte klasserna, dels också första och femte klasserna o. s. v. På så sätt utvidgas verksamheten att successivt omfatta allt flera klasser.

Försöksverksamheten når *läsåret 1951/52 för första gången upp i enhetsskolans högstadium*, där enligt riksdagens beslut undervisningen skall bestridas av ämneslärare.

Efter Kungl. Maj:ts bemyndigande har skolöverstyrelsen fastställt huvudmoment och studieplaner för första—sjätte klasserna. Enligt timplanen meddelas undervisning i engelska från och med femte klassen. Timplaner för högstadiet äro ännu icke fastställda. Undervisningens mål, i den mån försöksverksamheten fullföljes, är en avgångsexamen, som i stort sett är likvärdig med realexamen.

Sammanlagda antalet läraravdelningar på högstadiet i de nuvarande försöksdistrikten kan för läsåren 1951/55 beräknas utgöra följande:

Läsår	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55
Klass	7	7 8	7 8 9	7 8 9
Antal läraravd.	30	55 30	62 55 30	72 62 55

En mera utförlig redogörelse för försöksverksamheten finnes intagen i en denna dag beslutad proposition till riksdagen angående anslag för budgetåret 1951/52 till skolöverstyrelsen m. m.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet den 27 oktober 1950 *f. d. undervisningsrådet David Andersson* att verkställa utredning av frågan om avlöande av lärare i försöksdistrikt m. m. Utredningsmannen har den 15 januari 1951 avlämnat utredning och förslag angående anställnings- och avlöningsförhållanden m. m. för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt. Häröver ha yttranden avgivits av *skolöverstyrelsen, statskontoret, statens lönenämnd, Läroverkslärarnas riksförbund, styrelserna för Sveriges folkskolläraryförbund och*

för Sveriges folkskolläraryrkesförbund (gemensamt) samt Sveriges småskolläraryrkesförbund.

Utredningsmannen har inledningsvis anfört, att utredningen främst skulle avse avlöningsförmånerna för de lärare i försöksskolor, som erfordrades från den tidpunkt — läsåret 1951/52 — då dessa skolor komme att omfatta även sådana klasser, vilka närmast motsvarade realskolestadiet. För ställningstagandet härtill hade det varit nödvändigt att först klarlägga behovet av olika slag av lärare, kompetenskraven för lärarna, deras anställningsförhållanden och vissa andra spörsmål, varom bestämmelser icke funnes. Utredningsmannen har vidare framhållit, att hans förslag på grund av försöksförhållandena samt olikheterna i skolornas organisation och i deras arbetsförhållanden icke kunde avse en slutgiltig lösning av hithörande frågor och icke heller finge bli prejudicerande. Därjämte borde flera på avlöningsförhållandena inverkan frågor bli föremål för ytterligare utredning. Utredningsmannen har därför föreslagit, att blivande bestämmelser skulle få *provisorisk karaktär* och endast *gälla för läsåren 1951/54*. Detta förslag har icke föranlett någon erinran i remissyttrandena.

Utredningsmannens förslag.

Utredningsmannen har givit en sammanfattning av förslaget, innehållande i huvudsak följande.

1. Lärarkategorier och kompetenskrav.

Lärare med full tjänstgöring i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium, 7—9 klasserna, bör vara behörig att inneha anställning som extra ämneslärare vid kommunal mellanskola. För att erhålla anställning som ordinarie, extra ordinarie eller extra lärare skall läraren vara behörig till motsvarande anställning vid kommunal mellanskola.

Då så erfordras, må folkskollärare eller annan person utan i föregående stycke nämnd behörighet anställas som lärare med full tjänstgöring.

För meddelande av den undervisning, som ej fullgöres av lärare med full tjänstgöring, anställas lärare med deltidstjänstgöring. Även sådan lärare bör vara behörig att anställas som extra ämneslärare vid kommunal mellanskola.

Lärare vid statlig eller högre kommunal skola må — därest han befinnes villig och lämplig därtill samt så kan ske utan egentliga olägenheter för den högre skolan — fullgöra en del av sin undervisningsskyldighet på försöksskolas högstadium eller — då fråga är om undervisning i engelska

— dennas mellanstadium. Medgivande till dylik anordning, som icke skall påverka lärarens avlönings- och pensionsförmåner, skall av vederbörande skolråd inhämtas av skolöverstyrelsen eller, beträffande kommunal skola, dennas styrelse. Därest lärare vid högre skola, på sätt nu sagts, fullgör viss del av sin undervisningsskyldighet vid försöksskola, må lärare vid denna senare skola fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet vid den högre skolan.

Småskollärarynnas arbetsområde må omfatta även 3 klassen i A-skola respektive 3 och 4 klasserna i B1-skola. Beslut härom må fattas, endast om vederbörande lärarinna befinnes villig och lämplig därtill och anordningen med hänsyn till skoldistriktets organisation ej bereder olägenheter.

Övningslärare på högstadiet bör i fråga om utbildning vara behörig att inneha anställning som övningslärare vid kommunal mellanskola. För att erhålla ordinarie eller extra ordinarie anställning skall läraren vara behörig till motsvarande anställning vid kommunal mellanskola.

2. Anställningsform och tillsättningsförfarande.

Lärare i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium skall, då fråga ej är om lärare med ordinarie eller extra ordinarie anställning vid statlig eller högre kommunal skola eller om folkskollärare med nedan angiven särskild ersättning eller om pensionerad lärare, anställas som ordinarie, extra ordinarie eller extra ämneslärare eller som timlärare.

Examinerad folkskollärare, som mot särskild ersättning uppehåller ämneslärartjänst på försöksskolas högstadium, skall anses åtnjuta tjänstledighet från den folkskollärartjänst, han må inneha.

Småskollärarynna med full tjänstgöring i avdelning för 3 respektive för 3—4 klasserna skall erhålla anställning som extra folkskollärare.

Beträffande förfarandet vid tillsättning av lärare i kunskapsämnen på högstadiet gäller vad i folkskolestadgan föreskrives om tillsättning av folkskollärare. Därest lärare, som är behörig att anställas som extra ämneslärare, ej står till förfogande, då ämneslärartjänst skall besättas för längre tid än en halv termin, skall folkskolinspektören, innan annan lärare anställs, avgiva vitsord om dennes duglighet. Detsamma gäller, då lärare med mindre än full tjänstgöring skall anställas för minst en hel termin och lärare med nyssnämnda kompetens ej står till förfogande.

Finner sig styrelse för kommunal skola icke böra bevilja ledighet, som av lärare begäres för uppehållande av ämneslärartjänst vid försöksskola, skall styrelsen med eget yttrande överlämna ärendet till skolöverstyrelsen för avgörande.

Beträffande anställningsform för övningslärare och förfarandet vid tillsättning av sådan lärare skall gälla vad i fråga om lärare vid folkskola därom föreskrives i övningslärarstadgan.

Ämneslärartjänster må ej inrättas som ordinarie utan skolöverstyrelsens medgivande och ej till större antal än vad som motsvarar omkring halva antalet sådana tjänster.

Antalet extra ordinarie ämneslärartjänster, som skall utgöra högst omkring en fjärdedel av hela antalet tjänster, bestämmas av folkskolinspektören vid prövning av hela antalet tjänster jämlikt § 10 a folkskolestadgan.

3. Övertaliga lärare vid högre skolor.

Ordinarie lärare vid högre skola, vilken — på grund av att försöksskola inrättats inom kommunen — icke kan beredas full tjänstgöring vid den högre skolan, skall i största möjliga utsträckning beredas fyllnadstjänstgöring på försöksskolans högstadium.

Lärare, som erhåller ordinarie anställning vid högre skola inom försöksdistrikt, skall vara skyldig att — därest så visar sig erforderligt och lämpligt — fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet respektive låta sig förflyttas till tjänst vid försöksskola (enhetsskola).

4. Lärares undervisningsskyldighet.

Undervisningsskyldigheten för lärare med full tjänstgöring i kunskapsämnena på försöksskolas högstadium skall utgöra 24—30 timmar för vecka. Skolöverstyrelsen äger medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten, då särskilda skäl därtill prövas föreligga, dock med högst två timmar i veckan i varje särskilt fall. Efter skolöverstyrelsens medgivande må nedsättningen medföra kostnad för statsverket.

5. Lärares löneställning.

Ordinarie ämneslärartjänst på försöksskolas högstadium placeras i lönegrad Ca 26 eller, om läraren genomgått högre lärarinnesseminarium, i lönegrad Ca 24.

Där särskilda skäl prövas föreligga, må skolöverstyrelsen medgiva, att i stället för ordinarie ämneslärartjänst må inrättas extra ordinarie tjänst i lönegrad Ce 26. Dessutom må extra ordinarie ämneslärartjänster i lönegrad Ce 24 inrättas till det antal folkskolinspektören bestämmer; extra ordinarie lärare, som genomgått högre lärarinnesseminarium, placeras dock i lönegrad Ce 22.

Annan extra ordinarie lärare, som erhållit anställning som extra ordinarie på grund av längden av tidigare tjänstgöring, placeras i lönegrad Ce 21 eller, om läraren genomgått högre lärarinnesseminarium, i lönegrad Ce 20.

Extra ämneslärare placeras i lönegrad Cg 21 eller, om läraren genomgått högre lärarinnesseminarium, i lönegrad Cg 20.

För här nämnda lärares placering och uppflyttning i löneklass skola tillämpas de för lärare vid kommunal mellanskola gällande bestämmelserna.

Förordnas ordinarie eller extra ordinarie lärare vid statlig eller högre kommunal skola att med full tjänstgöring uppehålla ämneslärartjänst på försöksskolas högstadium, skola bestämmelserna i 11 § 2 mom. avlöningsreglementet för folkskolan i tillämpliga delar äga giltighet.

Folkskollärare, som uppehåller ämneslärartjänst, skall avlönas enligt de grunder, som angivas i kungl. brev den 16 juni 1950 angående anställning och avlöningsförmåner för folkskollärare, vilken förordnas att med full tjänstgöringsskyldighet uppehålla ämneslärartjänst vid allmänt läroverk, folk- eller småskoleseminarium eller högre kommunal skola, dock att den särskilda ersättningen skall utgöra 3 kronor respektive 5 kronor 50 öre för dag.

Småskollärarynna, vars arbetsområde beslutas skola omfatta även 3 respektive 3—4 klasserna, och som på grund härav erhållit anställning som extra folkskollärare, skall placeras i lönegrad Cg 17.

Folkskollärare, som fullgör viss del av sin undervisningsskyldighet på försöksskolas högstadium eller i statlig eller högre kommunal skola, skall äga uppbära särskild ersättning med en krona för varje av honom fullgjord undervisningstimme på nämnda stadium respektive i den högre skolan.

Vid tillämpning av avlöningsreglementet för övningslärare respektive kungörelsen 1950:495 angående timarvoden till vissa lärare vid civila och militära skolor skall försöksskolas högstadium jämfällas med kommunal mellanskola respektive kommunal mellanskolas lågstadium. Ordinarie eller extra ordinarie folkskollärare eller övningslärare skall för tilläggstimmar erhålla ersättning enligt 5 § sistnämnda kungörelse.

6. Statsbidrag.

Till avlönande av ämneslärare, folkskollärare, som förordnats att uppehålla ämneslärartjänst, timlärare eller pensionerad lärare på försöksskolas högstadium skall skoldistrikt erhålla statsbidrag, vars storlek bestämmes enligt grunderna i kungörelsen 1948:208. Dock skola de i 3 § 4 mom. nämnda kungörelse angivna avdragsbeloppen alltefter stationeringsortens ortsgrupp vara 1.200, 1.500, 1.800, 2.100 eller 2.400 kronor. Skolöverstyrelsen skall, då jämlikt 4 § 5 mom. nämnda kungörelse statsbidrag medgives utgå till avlönande av timlärare, fastställa det antal tjänster, som skall anses motsvara ifrågavarande timlärartjänstgöring, och bestämma det antal tjänster, för vilka avdrag enligt ovanstående skall göras.

Till avlönande av övningslärare på försöksskolas högstadium skall skoldistriktet erhålla statsbidrag enligt de beträffande folkskolans övningslärare gällande bestämmelserna (kungörelsen 1950:479).

Till bestridande av kostnader för anskaffande av skollokaler för försöksskolas högstadium äger skoldistrikt erhålla statsbidrag enligt bestäm-

melserna i kungörelsen 1945:882 angående statsbidrag till byggnadsarbeten för folkskoleväsendet.

Statsbidrag för övriga ändamål tillkommer skoldistrikt, vad beträffar försöksskolas högstadium, enligt för folkskoleväsendet gällande bestämmelser.

Provisoriska bestämmelser rörande statsbidrag för i nästföregående båda stycken avsedda ändamål synas dock icke vara erforderliga.

Statsbidrag till bestridande av kostnader för tillhandahållande av tjänstebostäder åt ämneslärare skall icke utgå.

7. Tillämpning av folkskolestadgan m. fl. bestämmelser.

För lärare i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium skola folkskolestadgan och avlöningsreglementet för folkskolan med följdbestämmelser i tillämpliga delar gälla. Bestämmelser om tjänstebostad skola dock ej tillämpas beträffande dessa lärare.

För övningslärare på högstadiet skola stadgan för övningslärare och avlöningsreglementet för övningslärare med följdbestämmelser i tillämpliga delar gälla, varvid lärarna hänföras till folkskola utom beträffande kompetenskrav och löneställning.

För lärare på försöksskolas högstadium skall vidare kungörelsen 1950:495 gälla i tillämpliga delar.

Folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen skola ej äga tillämpning å ämneslärare. Kungl. Maj:t synes böra inhämta riksdagens bemyndigande att, därest för dylik lärare fråga om pensionering uppkommer, besluta därom.

Motiveringen till utredningsmannens förslag.

Av den motivering, utredningsmannen anfört för sina förslag, inhämtas bland annat följande.

1. Lärarkategorier och kompetenskrav.

Av 1950 års beslut om skolreformen framgår, att ämneslärarna på enhetsskolans högstadium avses skola ha samma kompetens som ämneslärarna i realskolor och kommunala mellanskolor. En ämneslärare skall kunna åläggas fyllnadstjänstgöring på enhetsskolans mellanstadium utan minskning av löne- och pensionsförmåner.

På grund av det anförda utgår utredningsmannen från att undervisningen i de s. k. läsåmnena i klasserna 7—9 så långt som möjligt bör bestridas av ämneslärare med akademisk examen. Som ordinarie, extra ordinarie eller extra *ämneslärare* på högstadiet kan därför endast ifrågakomma lärare med behörighet att anställas som ordinarie, extra ordinarie respektive extra ämneslärare vid kommunal mellanskola.

Emellertid kan lärarbristen göra provisoriska lösningar nödvändiga. Man torde få räkna med att få anställa även andra lärare med full tjänst-

göring än sådana, som ha i föregående stycke nämnda kvalifikationer, nämligen folkskollärare med akademiskt betyg i enstaka ämnen och i vissa fall även folkskollärare utan akademiskt betyg.

För den undervisning på högstadiet, som icke handhaves av lärare, vilken är behörig till ämneslärartjänst vid kommunal mellanskola eller är folkskollärare, torde få anställas *timlärare*. I vissa fall kan det bli erforderligt att därjämte anställa personer utan lärarutbildning.

Därest *lärare vid högre skola* inom försöksdistriktet utöver full tjänstgöring vid den högre skolan meddelar undervisning vid försöksskola, bör han givetvis anställas som *timlärare* vid försöksskolan. I vissa fall kan det emellertid vara fördelaktigt att i annan ordning utnyttja lärare vid högre skola för undervisning i försöksskola, nämligen så att lärare vid högre skola må fullgöra en mindre del av sin undervisningsskyldighet i försöksskola, antingen på högstadiet eller (och då endast för undervisning i engelska) på mellanstadiet. Givetvis skulle en dylik anordning tillämpas, endast under förutsättning att vederbörande lärare vore villig och lämplig därtill och anordningen icke visade sig medföra egentliga olägenheter för den högre skolan. Medgivande skulle inhämtas, beträffande statlig skola, av skolöverstyrelsen eller, beträffande kommunal skola, av skolans styrelse. Lärarens löne- och pensionsförmåner skulle icke påverkas av arrangemanget.

Fullgör lärare vid högre skola på sätt, som nu angivits, viss del av sin undervisningsskyldighet i försöksskola, torde det i vissa fall också kunna visa sig lämpligt, att lärare i försöksskola å andra sidan fullgör viss del av sin undervisningsskyldighet i den högre skolan. Ett sådant utbyte av lärare mellan de olika skolformerna synes i själva verket helt naturligt, då de lärare, varom här är fråga, undervisa på i stort sett samma åldersstadium.

På låg- och mellanstadierna komma små- och folkskollärare att som klasslärare undervisa med full tjänstgöring. Det torde emellertid få förutsättas, att småskollärarinnor i viss omfattning komma att undervisa på nuvarande folkskolestadium. Avgörandet härvidlag bör emellertid träffas av vederbörande skolstyrelse i varje särskilt fall och med hänsyn tagen till anordningens lämplighet. Icke endast vederbörande lärarinnas villighet och lämplighet att övertaga undervisning i 3 respektive 3 och 4 klasserna bör härvid bli utslagsgivande. Hänsyn bör också tagas till skolväsendets organisation i skoldistriktet i dess helhet liksom till den omständigheten, att inom distriktet anställd folkskollärare — ordinarie eller icke-ordinarie — skulle bli övertalig, därest småskollärarinna placerades på folkskolestadiet.

Undervisningen i övningsämnen på försöksskolornas högstadium torde i princip böra handhavas av *övningslärare*. Kompetenskraven för dessa övningslärare torde böra vara desamma som de, vilka gälla för övningslärare i kommunal mellanskola. Särbestämmelser i fråga om övningslärare anser utredningsmannen icke erforderliga.

Vad angår praktiskt yrkesarbete i klass 9 y, kan lärarfrågan ej nu behandlas. Frågan blir aktuell först för läsåret 1953/54.

2. Anställningsform och tillsättningsförfarande.

Folkskollärare, som med tilläggsarvode uppehåller ämneslärartjänst på försöksskolans högstadium, bör ej anställas som extra ordinarie eller extra ämneslärare men bör anses vara tjänstledig från sin folkskollärartjänst.

För lärare, som ej har full tjänstgöring, synes endast timläraranställning böra ifrågakomma.

Småskollärarinna med tjänstgöring i 3 respektive 3 och 4 klasserna torde, i likhet med vad som jämlikt kung. 1948:388 varit fallet läsåren 1948/51, böra anställas som extra folkskollärare.

Beträffande förfarandet vid tillsättande av lärare vid dessa skolor har man att utgå från det förhållandet, att försöksskolorna tillhöra folkskoleväsendet inom respektive skoldistrikt. Vederbörande folkskolestyrelse får därför anses vara huvudman även för de lärare i försöksskolorna, vilka få sin huvudsakliga undervisning förlagd till de klassavdelningar, som komma att närmast motsvara realskolestadiet. Därav torde följa, att folkskolestadgans bestämmelser om förfarandet vid tillsättning av lärare i folkskolan böra tillämpas jämväl beträffande nyssnämnda lärare i försöksskolorna. Ytterligare ett par överväganden torde i detta sammanhang vara erforderliga.

Det synes önskvärt, att därest lärare, som är behörig att anställas som ämneslärare vid kommunal mellanskola, icke står till förfogande, då ämneslärartjänst på försöksskolans högstadium skall besättas för längre tid, exempelvis överstigande en halv termin, folkskolinspektören redan i förväg får avge vitsord om annan sökandes duglighet.

Likaså synes det önskvärt, att folkskolinspektören, innan timlärare på högstadiet anställs och lärare med nyssnämnda kompetens ej står till förfogande, får avge yttrande om ifrågasatt lärares lämplighet.

Enligt § 31 mom. 1 andra stycket folkskolestadgan skall skolråd, som finner sig icke böra bevilja ledighet, som av lärare begärts för fullgörande av offentligt uppdrag eller för uppehållande av befattning i statens tjänst, med eget yttrande överlämna ärendet till skolöverstyrelsen för avgörande. Med hänsyn till angelägenheten av att försöksskolorna erhålla lämpliga lärare föreslås, att nämnda bestämmelse skall tillämpas, även då ledighet begäres av lärare vid folkskola eller högre kommunal skola för uppehållande av ämneslärartjänst på försöksskolas högstadium.

Enligt vad som uttalats vid 1950 års skolreformsbeslut bör i samband med försöksverksamheten i ett antal skoldistrikt av olika struktur prövas en anordning med en särskild *skolchef* som högste facklige ledare av ett distrikts skolväsen. I de fall då skolchef tillsättes torde i regel därtill utses distriktsöverlärare eller rektor vid högre skola. Det blir då fråga om tilläggsarvode åt dylik tjänsteman. Emellertid synes det nu icke möjligt eller lämpligt att generellt gällande bestämmelser rörande storleken av dylikt arvode fastställas. Det torde böra ankomma på skoldistriktet att bestämma arvodets storlek. Statsbidrag till sådant arvode föreslås ej skola utgå tills vidare.

3. Övertaliga lärare vid högre skolor.

I och med att försöksskolorna övertaga undervisningen på realskolestadiet, försvagas underlaget för en högre skola. Därest denna senare rekryteras endast av barn från den egna kommunen, försvinner underlaget helt. På landsbygden och i de flesta städer rekryteras de högre skolorna även av barn från andra kommuner, ofta i stor utsträckning. Emellertid torde de högre skolornas underlag i vissa fall försvagas i så hög grad, att indragningar av lärartjänster kunna bli erforderliga, eller att i varje fall vissa lärare icke kunna beredas full tjänstgöring vid den egna skolan.

En dylik situation har tidigare uppträtt i ett liknande fall, nämligen vid indragningen av vissa folk- och småskoleseminarier läsåret 1941/42. I utfärdade bestämmelser föreskrevs då, dels att rektor och ordinarie lärare, vilka på grund av inskränkning i seminarieverksamheten icke kunde beredas full tjänstgöring vid seminariet, skulle i största möjliga utsträckning beredas fyllnadstjänstgöring vid andra under skolöverstyrelsens in-seende stående läroanstalter, dels att högre kommunal läroanstalt skulle vara skyldig att såsom timlärare anställa ordinarie seminarielärare. Fyllnadstjänstgöringen skulle i löne- och pensionshänseende betraktas såsom fullgjord vid lärarens ordinarie tjänst.

Det synes lämpligt, att en liknande anordning nu vidtages beträffande lärare vid högre skolor i distrikt med försöksverksamhet, så att vederbörande skoldistrikt ålägges att i förekommande fall anställa vid inom skoldistriktet belägen högre skola anställd ordinarie lärare för tjänstgöring på högstadiet. Därest läraren vägrar fullgöra undervisning i enhetsskolan, bör han förflyttas.

För undvikande av att lärare, som anställs vid högre skola, framdeles vid vägran att tjänstgöra inom enhetsskolan skall behöva förflyttas till annan ort, torde för ordinarie lärare, som hädanefter anställs vid högre skola inom försöksdistrikt, föreskrivas skyldighet att — därest så visar sig erforderligt och lämpligt — fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet vid, respektive låta sig förflyttas till tjänst inom enhetsskolan.

4. Lärares undervisningsskyldighet.

Resultatet av försöksverksamheten påverkas till väsentlig del av lärarnas kvalifikationer samt deras intresse för uppgiften och deras insatser för uppnående av det uppställda målet. Det är därför en angelägenhet av största vikt, att åtgärder vidtagas för säkerställande av en tillfredsställande rekrytering av lärarkåren. Med hänsyn till lärarbristen kan det befaras, att det blir förenat med vissa svårigheter att till försöksskolorna förvärva fullt kvalificerade och för uppgiften lämpliga lärare. Arbetet i försöksskolorna ställer nämligen mycket stora krav på lärarna. Tillämpningen av de särskilda studieföreskrifterna och studieplanerna för dessa skolor medför i viss omfattning en omläggning av arbetssättet, som kräver ökat arbete av lärarna och ställer stora krav på deras pedagogiska organisationsförmåga. Fylla lärarna icke dessa krav, kommer detta att inverka menligt på resultatet av försöksverksamheten. Bedömningen av denna verksamhet kan på grund härav bli missvisande. Realskolor och kommunala mellanskolor torde trots lärarbristen i regel ha tillgång till en eller flera lärare med full kompetens, varemot flertalet försöksskolor skulle helt sakna sådana lärare, om icke åtgärder för rekryterings säkerställande vidtagas.

Undervisningsskyldigheten för folkskollärare utgör 30 veckotimmar; nedsättning kan inom vissa gränser medgivas. För ämneslärare vid kommunal mellanskola med heltidstjänst utgör undervisningsskyldigheten för vecka 24—30 timmar, dock att lärare, som har någon del av sin undervisning förlagd till avgångsklassen, äger åtnjuta viss nedsättning. Även viss annan nedsättning kan medgivas. Undervisningsskyldigheten för lärare i 1—3 klasserna utgör i medeltal 27 veckotimmar.

Då försöksskolornas högstadium i väsentliga avseenden är att jämställa med kommunal mellanskola, och då ämneslärarna i försöksskolorna principiellt skola äga samma kompetens som lärarna vid kommunal mellan-

skola, anser utredningsmannen det vara motiverat, att försöksskolornas ämneslärare få samma undervisningsskyldighet som ämneslärarna vid kommunala mellanskolor. Någon minskning i undervisningsskyldigheten för lärare, som tjänstgör i avgångsklass, torde dock enligt utredningsmannens mening icke böra ifrågakomma. Det föreslås därför, att undervisningsskyldigheten för ämneslärare på försöksskolornas högstadium bestämmas till 24—30 veckotimmar, varvid förutsättes att undervisningsskyldighet kommer att utgöra 27 veckotimmar. Skolöverstyrelsen synes böra äga rätt att dels medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten i likhet med vad fallet är beträffande lärare vid kommunal mellanskola, dels medgiva att nedsättningen må medföra kostnad för statsverket.

5. Lärarnas löneställning.

Utredningsmannen upptar först till behandling den frågan, huruvida ordinarie tjänster böra inrättas under provisorietiden för ämneslärarna på högstadiet, vilka skola ha avlagt akademisk examen och föreslås erhålla högre lönegradsplacering än folkskollärare. Utredningsmannen anför här om:

Den omständigheten, att det är fråga om försöksskolor kan måhända synas tala mot inrättandet av ordinarie lärartjänster. Det torde icke kunna anses vara helt uteslutet, att försöksverksamheten inom ett skoldistrikt av en eller annan anledning kan komma att upphöra.

Emellertid torde man dock i de flesta fall kunna förutse, att försöksverksamheten kommer att fullföljas inom ett skoldistrikt. Av rekryterings-skäl torde det i sådana fall vara lämpligt och angeläget, att lärartjänsterna i viss utsträckning inrättas som ordinarie. Jag har därför funnit övervägande skäl föreligga för att sådana lärartjänster, vilkas innehavare skulle erhålla högre lönegradsplacering än vad som gäller beträffande folkskollärare, i vissa fall böra få inrättas som ordinarie vid försöksskolorna.»

Ny ordinarie lärartjänst bör, liksom vid folkskola, icke få inrättas utan skolöverstyrelsens tillstånd, framhåller utredningsmannen. Beträffande folkskolan tillämpar överstyrelsen den praxis, att omkring 15 procent av folkskollärary- respektive småskollärarytjänsterna inom ett skoldistrikt skola vara icke-ordinarie. Ifråga om försöksskolornas högstadium torde man med hänsyn till försökskaraktären böra vara mera restriktiv. Det synes utredningsmannen lämpligt, att överstyrelsen beräknar antalet tjänster, som böra vara ordinarie, oberoende av antalet ordinarie egentliga folkskollärarytjänster och att endast omkring halva antalet ämneslärartjänster, därest flera än en sådan tjänst finnas i ett skoldistrikt, inrättas som ordinarie.

Då kompetenskraven för *ordinarie ämneslärare* på högstadiet föreslås bli desamma som för ordinarie lärare vid kommunal mellanskola, och då arbetet i försöksskolorna uppenbarligen kommer att ställa mycket stora krav på lärarna, anser utredningsmannen, att dessa lärare böra erhålla samma löneställning som lärarna i kommunal mellanskola.

Vad angår *extra ordinarie lärare*, erinras om en viss olikhet mellan folkskola och kommunal mellanskola. Huruvida innehavaren av en icke-ordinarie lärartjänst vid folkskola skall erhålla extra ordinarie eller extra anställning bestämmas helt av omfattningen av lärarens tidigare tjänstgöring. Antalet extra ordinarie tjänster vid kommunal mellanskola i Ce 24

bestämmas däremot av skolöverstyrelsen. Extra ordinarie lärare vid kommunal mellanskola i Ce 24 (för ämneslärarinna Ce 22) innehar alltså tjänst, som bestämts skola vara extra ordinarie och som ledigkunjorts som sådan. Vid kommunal mellanskola finnas dessutom extra ordinarie lärare i Ce 21 (för ämneslärarinna Ce 20), vilka erhållit anställning som extra ordinarie på grund av längden av tidigare tjänstgöring men uppbära lön enligt samma lönegrad som extra lärare.

Då för extra ordinarie lärare på försöksskolornas högstadium skola gälla samma kompetenskrav som för extra ordinarie lärare vid kommunal mellanskola, torde löneställningen för de förra böra bli densamma som för de senare.

Försöksverksamheten torde under här ifrågavarande tidrymd ej få större omfattning än att skolöverstyrelsen — utan att dess arbetsböda komme att väsentligt ökas — kunde för varje skoldistrikt fastställa antalet extra ordinarie ämneslärartjänster på försöksskolans högstadium, liksom fallet är beträffande kommunal mellanskola. Emellertid synes det mig naturligt, att folkskolinspektören i samband med den årliga prövningen av antalet läraravdelningar för folkskolans övriga klasser också fastställer antalet ämneslärartjänster på högstadiet och samtidigt anger, hur många av de icke-ordinarie tjänsterna som skola vara extra ordinarie i Ce 24 (för ämneslärarinna Ce 22). I regel böra dessa tjänster utgöra omkring 25 procent av hela antalet tjänster. De tjänster, som icke äro ordinarie eller extra ordinarie, synas också i regel böra utgöra omkring 25 procent av hela antalet tjänster.

Härefter framhåller utredningsmannen, att den omständigheten, att ordinarie tjänster böra inrättas restriktivt, synes kunna ge anledning till vissa överväganden. Då det måste vara en angelägenhet av största vikt, att åtgärder vidtagas för säkerställande av en tillfredsställande rekrytering av lärare vid försöksskolorna, synas de olägenheter, som kunna tänkas medfölja denna återhållsamhet, böra kompenseras. Närmast till hands synes ligga, att extra ordinarie tjänster i högre lönegrad än Ce 24 inrättas. Även därvidlag bör stark återhållsamhet iakttagas. Det kan emellertid tänkas, att skolöverstyrelsen vid sin prövning av ansökningar om inrättandet av ordinarie tjänst visserligen finner vissa skäl för bifall föreligga men det oaktat på grund av särskilda omständigheter anser, att med ordinarie tjänsts inrättande tills vidare bör anstå. För att icke oberättigat och mer än nödvändigt försvåra för skoldistriktet att erhålla väl kvalificerad lärare borde överstyrelsen då kunna medgiva, att distriktet i stället för ordinarie tjänst finge inrätta extra ordinarie tjänst i högre lönegrad. Då sådan extra ordinarie tjänst närmast vore att jämställa med ordinarie tjänst, synes den böra placeras i Ce 26 (för ämneslärarinna Ce 24). Antalet dylika tjänster bör tillsammans med antalet ordinarie tjänster i regel utgöra endast omkring halva antalet ämneslärartjänster.

Ifråga om *folkskollärare*, som uppehåller lärartjänst på försöksskolans högstadium utan att vara behörig till anställning som ordinarie, extra ordinarie eller extra lärare vid kommunal mellanskola, må till en början erinras om de i kungl. brev den 16 juni 1950 meddelade bestämmelserna angående anställning och avlöningsförmåner för folkskollärare, vilken förordnas att med full tjänstgöringsskyldighet uppehålla ämneslärartjänst vid allmänt läroverk eller högre kommunal skola m. m. Dessa bestämmelser innehålla i huvudsak:

Ordinarie folkskollärare skall under förordnandet äga uppbära dels gottgörelse för mistade avlöningsförmåner (beräknade efter den högre av stationerings- och tjänstgöringsortens ortsgupper), dels och särskild ersättning med en krona 50 öre för dag.

Folkskollärare, som icke innehar ordinarie folkskollärartjänst och ej heller är behörig att förordnas såsom extra eller extra ordinarie adjunkt, skall erhålla anställning såsom extra lärare med placering i Cg 17 enligt Saar eller såsom extra ordinarie lärare med placering i Ce 19 enligt Saar samt äga uppbära särskild ersättning med en krona 50 öre för dag eller, där läraren innehaft två års anställning i Ce 19 vid här avsedd högre skola eller såsom ordinarie eller extra ordinarie folkskollärare, med 4 kronor för dag.

Övervägande skäl synas utredningsmannen tala för att även beträffande här ifrågavarande folkskollärare tillämpas ett arvodessystem, liknande det som nyss återgivits, och att de således icke inplaceras i högre lönegrad än den eljest för dem gällande. De tilläggsarvoden, som utgå enligt kungl. brevet, synas emellertid vara väl låga. Tilläggsarvodena för här ifrågavarande lärare synas även böra beräknas med hänsyn till den vid utredningens avlämnande den 15 januari 1951 antagliga höjningen av det rörliga tillägget. Sedermera eventuellt inträdande ytterligare höjning av det rörliga tillägget bör dock ej motivera höjning av tilläggsarvodena, såvida ej höjningen av det rörliga tillägget blir av en storlek vilken nu ej kan förutses.

På grund av de sålunda gjorda övervägandena anser utredningsmannen tilläggsarvodena till folkskollärare, som uppehåller tjänst på försöksskolas högstadium, böra sättas till 3 kronor respektive 5 kronor 50 öre för dag.

Beträffande *folkskollärare, som fullgör* huvuddelen av sin undervisningsskyldighet i 3—6 klasserna men *viss del av sin undervisningsskyldighet på högstadiet*, torde böra övervägas, huruvida icke tilläggsarvode för denna senare tjänstgöring bör ifrågakomma. Då folkskollärare, som tjänstgör uteslutande på högstadiet föreslagits erhålla visst tilläggsarvode, synes det skäligt, att även sådan lärare, som fullgör endast viss del av sin undervisningsskyldighet på nämnda stadium, erhåller ett dylikt arvode att utgå i förhållande till det antal timmar, han undervisar på högstadiet. Lärare, som undervisar uteslutande på högstadiet, föreslås få en undervisningsskyldighet av i medeltal 27 veckotimmar. Lärare, varom här nu är fråga, torde emellertid av praktiska skäl böra bibehållas vid en undervisningsskyldighet av 30 veckotimmar. Under erinran om att lärare vid kommunal mellanskola, som undervisar vissa veckotimmar på högstadiet, erhåller viss lindring i sin undervisningsskyldighet, framhåller utredningsmannen, att tilläggsarvode för folkskollärare, som undervisar vissa veckotimmar på högstadiet, bör bestämmas med hänsyn till att hans undervisningsskyldighet föreslås ej bli reducerad. Vidare bör tilläggsarvodets storlek beräknas i relation till det tilläggsarvode om 3 kronor för dag, som föreslagits för vissa folkskollärare. På grund av dessa överväganden finner utredningsmannen ett tilläggsarvode med en krona för undervisningstimme befogat.

6. Statsbidrag.

I fråga om statsbidrag till avlöning åt lärare på försöksskolornas högstadium torde statsbidragssystemet kunna anslutas antingen till statsbidragsgrunderna för högre kommunala skolor eller till statsbidragsbestämmelserna för folkskolan.

Då försöksskolornas högstadium närmast motsvarar de högre kommunala skolorna, kunde det anses motiverat att statsbidrag till avlöning åt lärarna på båda dessa stadier utginge enligt samma grunder, d. v. s. med 78 procent av avlöningskostnaderna. Mera avgörande synes dock vara, att försöksskolorna tillhöra skoldistriktets folkskoleväsen. Övervägande skäl synas därför tala för att statsbidrag till avlöning åt lärare å högstadiet utgår efter i huvudsak samma grunder som gälla vid beräkning av statsbidrag till folkskolans lärare i övrigt. Härigenom vinnas vissa praktiska fördelar. Samtliga statsbidrag av ifrågavarande slag kunna sökas å en gemensam rekvisition. Av större betydelse är dock, att det skulle bli möjligt att så avväga de nya statsbidragsbeloppen, att de procentuellt sett komme att i allt väsentligt överensstämma med enligt nu gällande grunder utgående statsbidrag till folkskolans lärare. Ett närmare klarläggande av nu berörda spörsmål torde vara påkallat.

Enligt huvudregeln utgår för närvarande statsbidraget till skoldistriktet med belopp, motsvarande distriktets samtliga kostnader enligt avlöningsreglementet för folkskolan, dock skall för varje under redovisningsåret uppehållen ordinarie eller extra ordinarie folkskollärartjänst från statsbidraget avdragas ett belopp, som inom hyresgrupperna 1—5 fastställts till respektive 1.000, 1.300, 1.600, 1.900 och 2.200 kronor.

Då det kan vara av intresse att få kännedom om huru stor procent av avlöningskostnaderna statsbidragen täcka, ha vissa beräkningar härom verkställts. Till en början har därvid räknats med att ortsgrupper och hyresgrupper sammanfalla. Beräkningarna visa att statsbidragsprocenten i dylika fall varierar mellan 72 och 90. Procenttalet är högst i de lägre grupperna samt uppgår i 1 och 3 grupperna till lägst 78 procent. Emellertid förekomma betydande avvikelser mellan Orts- och hyresgrupper, särskilt i de norra delarna av landet. Bidragsprocenten ökar i samma mån som avståndet mellan ortsgrupp och hyresgrupp vidgas. Beräkningar, som verkställts med hänsynstagande härtill, visa en högre bidragsprocent eller lägst 79 och högst 91. Sistnämnda procenttal torde enligt utredningsmannens mening kunna påstås i stort sett riktigt angiva den marginal, inom vilken skoldistriktet erhålla statsbidrag till avlöning åt folkskolans lärare.

Vid tillämpning av folkskolans bidragssystem med avseende å *ämneslärare* på försöksskolornas högstadium skulle det ligga närmast till hands att ställa avdragets storlek i relation till löneklasserna. Detta skulle dock vara förenat med vissa olägenheter. Utredningsmannen förordar därför i stället, att avdragen fastställas med hänsynstagande enbart till tjänsternas art och att sålunda ett för samtliga ämneslärartjänster lika stort belopp skall avdragas vid beräkning av statsbidraget. Ett dylikt bidragssystem torde i princip få anses väl ansluta sig till det för folkskolan gällande. Beträffande folk- och småskollärartjänster finnas redan i statsbidragsförfattningen föreskrivna avdragsbelopp. Det gäller alltså endast att finna ett lämpligt avvägt belopp, avseende ämneslärartjänster. Vid övervägande av frågan härom har utredningsmannen eftersträvat en sådan lösning, att statsbidragen till dessa tjänster skola komma att, procentuellt sett, bli av ungefär samma storleksordning som statsbidragen till folkskolans lärare. Utredningsmannen föreslår, att avdragen för ämneslärartjänster i hyresgrupperna 1—5 lämpligen böra fastställas till respektive 1.200, 1.500, 1.800, 2.100 och 2.400 kronor. Verkställda beräkningar ha utvisat, att bidragsprocenten då endast obetydligt avviker från de procenttal, som fram-

komma vid tillämpning av folkskolans statsbidragsbestämmelser. Endast i några få fall understiger bidragsprocenten 78. Det är att märka, att bidragsprocenten i de högre löneklasserna överstiger 78, varigenom viss kompensation för den lägre bidragsprocenten erhålles. Det framhålles även, att enligt det föreslagna bidragssystemet intet avdrag göres å statsbidraget för tillfälligt anställda vikarier ävensom att försöksdistrikten föreslås i fråga om statsbidrag till andra skoländamål skola jämsställas med övriga skoldistrikt.

På högstadiet bör, i den mån den av timlärare upprätthållna tjänstgöringen sammanlagt kan anses motsvara en eller flera fulltidstjänster, avdrag å statsbidrag kunna göras med det för fulltidstjänst fastställda beloppet.

I fråga om *timlärare i kunskapsämnen* bör statsbidrag utgå enligt de för folkskolan gällande bidragsgrunderna, d. v. s. med belopp motsvarande de fastställda arvoden (till högre kommunala skolor utgår statsbidraget med 78 procent av lönekostnaderna). Även för avlönande av *övningslärare* bör statsbidraget utgå enligt de för folkskolan gällande bestämmelserna (statsbidragsprocenten är densamma vid högre kommunala skolor).

I propositionen 1950:133 har förutsatts, att provisoriska bestämmelser om statsbidrag till försöksverksamheten skulle meddelas, därvid uttalats, att statsbidrag bl. a. borde utgå till uppförande av *byggnader* för enhets-skolor i enlighet med gällande bidragsbestämmelser i fråga om folkskoleväsendet. Försöksskolorna få anses tillhöra distriktets folkskoleväsen. Den omständigheten att skolorna utbyggas till att omfatta även klasserna 8 och 9 torde ej kunna medföra någon ändring härutinnan. Redan nu finnes ett icke ringa antal skoldistrikt, i vilka 8 klass inrättats och i ett mindre antal skoldistrikt även 9 klass. Det finnes skoldistrikt, där även 10 klass ingår i folkskolans högre avdelning. Hittills torde statsbidrag beviljats för anskaffande av lokaler jämväl för nämnda klasser. Försöksdistrikten synas böra komma i åtnjutande av samma förmåner. Visserligen motsvarar försöksskolornas högstadium närmast realskolestadiet, men icke heller detta förhållande synes böra medföra någon inskränkning i fråga om möjligheten att erhålla statsbidrag till erforderliga skollokaler, då skolorna likväl, såsom redan sagts, tillhöra distriktets folkskoleväsen. För övrigt torde i vissa försöksdistrikt statsbidrag till anskaffande av nya lokaler utgöra en förutsättning för att försöksverksamheten över huvud taget skall kunna bedrivas.

Till skoldistriktet utgå statsbidrag till ett flertal andra ändamål, såsom till anordnande av *skolskjutsar* och *inackordering*, till *förhyrande av skollokaler*, till *undervisningsmateriel* och till *skolmältider m. m.* Måhända kan även beträffande dessa bidrag fråga uppkomma, huruvida försöksdistrikten böra komma i åtnjutande av desamma. Utredningsmannen anser, att vad som anförts som motivering för utgående av statsbidrag till folkskolebyggnader bör gälla även i fråga om bidrag till nyssnämnda ändamål.

Slutligen beröres även frågan om statsbidrag till uppförande av *tjänstebostäder* åt lärare. Dylikt bidrag skall självfallet utgå till försöksdistrikten i samma ordning och omfattning som till övriga skoldistrikt. I försöksdistrikten kommer emellertid att finnas lärare av en ny kategori, nämligen de som komma att placeras i en högre lönegrad än folkskollärare. Nämnda lärarkategori bör tillerkännas en tjänstebostad om fyra rum och

kök m. m. För genomförande härav torde riksdagens medverkan erfordras. I ett dylikt fall vore alltså fråga om statsbidrag till ett i nuvarande bidragsbestämmelser ej avsett ändamål. För egen del finner utredningsmannen det synnerligen tveksamt, om tillräckligt starka skäl kunna anses föreligga att för närvarande vidtaga en sådan åtgärd. För försöksdistrikten torde icke heller ett dylikt statsbidrag vara av alltför stor ekonomisk betydelse. I många, kanske i flertalet fall torde under den närmaste tiden icke-ordinarie lärare anställas, och för dessa lärar det inte möta större svårigheter att ordna bostadsfrågan.

7. Tillämpning av folkskolestadgan m. fl. bestämmelser.

Då vederbörande skoldistrikt förutsättas bli huvudmän för samtliga lärare i försöksskolorna, torde folkskolestadgan jämte övriga för folkskolan gällande författningar — med vissa undantag — i tillämpliga delar böra gälla dessa lärare. Sålunda bör avlöningsreglementet för folkskolan (Arf) med följdbestämmelser i tillämpliga delar gälla lärare i kunskapsämnen.

I fråga om pensionsbestämmelser kan till en början framhållas, att gällande tjänste- och familjepensionsreglementen för folkskolan, vilka i här förevarande sammanhang främst borde komma i åtanke, ej äro tillämpliga på befattningshavare i de för ämneslärare föreslagna högre lönegraderna. Emellertid synes det osannolikt, att ordinarie eller extra ordinarie ämneslärare kommer att anställas vid så hög ålder, att han under den tidrymd, varom här är fråga, uppnår pensionsåldern. Frågan om pension skulle aktualiseras endast då lärare entledigas före pensionsåldern eller avlider. Då dylika fall kunna beräknas bli sällsynta, har jag ej ansett erforderligt att lämna förslag till pensionsbestämmelser. I stället synes Kungl. Maj:t böra inhämta riksdagens bemyndigande att efter prövning i varje särskilt fall, där pensionsfråga blir aktuell, besluta att tjänste- eller familjepension må utgå, varvid de för kommunal mellanskolas lärare gällande pensionsbestämmelserna torde böra bli normgivande för beslutet.

Utredningsmannens kostnadsberäkningar.

Utredningsmannen har framlagt vissa kostnadsberäkningar, vilka dock enligt vad han framhållit måste kännetecknas av ganska stor osäkerhet. Beträffande statsbidrag till avlöande av lärare har utredningsmannen, som räknat med 12 procent rörligt tillägg, uppskattat kostnadsökningen för läsåret 1951/52 till 88.000 kronor och för läsåret 1952/53 till 465.000 kronor. För läsåret 1953/54 har han ansett en beräkning nu icke vara möjlig. Statens kostnader för skolskjutsar och inackordering torde enligt vad utredningsmannen anfört komma att öka något vid genomförandet av den för högstadiet planerade centraliseringen men torde ej kunna nu uppskattas. Vad angår statsbidrag till undervisningsmateriel, fria läroböcker, skolhälsovård och skolmålurider har utredningsmannen uttalat, att någon kostnadsökning knappast skulle uppkomma under läsåret 1951/52 men att därefter vissa utgiftsstegringar skulle inträda, vilka dock skulle bli små. Däremot skulle i den mån skollokaler uppfördes för försöksskolornas högstadium givetvis en avsevärd kostnadsökning uppkomma för statsverket. Denna syntes ej kunna beräknas för närvarande.

slag tillstyrkts av *skolöverstyrelsen* och *statens lönenämnd* men avstyrkts av *statskontoret* under hänvisning till bestämmelsernas provisoriska karaktär. *Läroverkslärarnas riksförbund* har tillstyrkt förslaget endast under förutsättning, att de ordinarie ämneslärarna komma att tillsättas genom kunglig fullmakt. Därest ordinarie tjänster inrättas, föreslår *skolöverstyrelsen* att för innehavarna av dessa tjänster stadgas förflyttningskyldighet till ordinarie tjänster vid läroanstalter, som avses i Saar 3 § 1 mom. andra stycket, och till lärartjänster vid folkskoleväsendet samt meddelas motsvarande föreskrifter om skyldighet för skoldistrikt att mottaga sålunda förflyttad lärare. *Statens lönenämnd* föreslår skyldighet för ordinarie lärare att låta förflytta sig till högre kommunal skola.

Läroverkslärarnas riksförbund har föreslagit, att ämneslärare med mindre än full tjänstgöring skall kunna erhålla deltidsanställning. *Skolöverstyrelsen* har också behandlat denna fråga men ansett att den bör lösas framdeles.

I övrigt ha utredningsmannens förslag i fråga om anställningsformen i det väsentliga godtagits eller ej föranlett erinran i remissyttrandena.

Förslaget beträffande tillsättningsförfarandet har icke kunnat tillstyrkas av *Läroverkslärarnas riksförbund*, som därom anfört bl. a. följande.

Om formen för lärartillsättningen inom den blivande enhetsskolan är ännu intet bestämt. Riksdagen har hänskjutit frågan till särskild utredning.

Att med hänvisning till att försöksskolorna äro kommunala skolor förutsetta, att lärartillsättningen generellt skall vara kommunal, finner riksförbundet vara att draga en mer vittgående slutsats än riksdagen avsett. Detta vore även så till vida olyckligt som det kunde komma att föregripa den tillämnade utredningens resultat.

Försöksskolornas verksamhet är vidare icke ett intresse enbart för den egna kommunen utan huvudsakligen en angelägenhet, som är av betydelse för hela landets skolväsende. En medverkan av centrala myndigheter är därför även vad beträffar lärartillsättningen befogad.

Folkskolestadgan och folkskolestyrelserna äro icke avpassade för uppgiften att tillsätta akademiskt utbildade lärare.

Riksförbundet hävdar därför, att ämneslärarna vid försöksskolorna bör tillsättas i enlighet med vad som normalt gäller för realskolornas ämneslärare, d. v. s. ordinarie lärare genom kunglig fullmakt och icke ordinarie lärare av skolöverstyrelsen eller vederbörande skolchef.

Vad utredningsmannen anfört beträffande övertaliga lärare vid högre skolor har, i vad det avser skyldighet för skoldistrikt att i största möjliga utsträckning bereda sådan lärare fyllnadstjänstgöring på försöksskolans högstadium, icke föranlett någon erinran. Däremot har förslaget om införande av skyldighet för lärare, som erhåller ordinarie anställning vid högre skola inom försöksdistrikt, att fullgöra viss del av sin undervisningskyldighet å, respektive låta sig förflytta till tjänst vid för-

söksskola (enhetsskola), föranlett vissa erinringar. *Skolöverstyrelsen* har uttalat tveksamhet inför förslaget och framhållit att, då de rättsliga konsekvenserna av en förflyttning från statlig till kommunal tjänst syntes vara oklara, det vore önskvärt, om en utredning i detta hänseende komme till stånd, därest en dylik förflyttningsskyldighet ansåges böra föreskrivas. *Statens lönenämnd* har framhållit, att föreskrivandet av en sådan förflyttningsskyldighet för de ordinarie lärarna vid statliga högre skolor skulle innebära en ändring i deras allmänna anställningsvillkor av sådan principiell betydelse, att förslaget — vilket syntes syfta utöver försöksperioden — icke lämpligen borde genomföras i nu förevarande sammanhang. *Läroverkslärarnas riksförbund* har bestämt motsatt sig förslaget angående förflyttningsskyldighet.

I fråga om undervisningsskyldigheten föreslå både *skolöverstyrelsen* och *statens lönenämnd* full jämställdhet med kommunala mellanskolornas lärare, d. v. s. viss bestämd nedsättning i undervisningsskyldigheten vid undervisning i avslutningsklassen. *Skolöverstyrelsen* har framhållit, att, då i försöksskolorna eftersträvas ett kunskapsmått i stort sett likvärdigt med det genom realexamen förmedlade, det är av vikt att arbetsbetingelserna för lärarpersonalen bli likartade med de i kommunal mellanskolas avslutningsklass föreliggande. En ledamot av *skolöverstyrelsen* har anmält avvikande mening och tillstyrkt utredningsmannens förslag. *Läroverkslärarnas riksförbund* avstyrker också utredningsmannens förslag. Riksförbundet säger sig anse, att, om försöksverksamheten skall giva vad som är avsett, erfordras en icke alltför ringa nedsättning av den schemabundna tjänstgöringen, förslagsvis till 20—24 veckotimmar med ett genomsnitt av 22 veckotimmar, eller med andra ord till vad som gäller för ämneslärare med tjänstgöring på läroverkens högstadium.

Utredningsmannens förslag i fråga om lärarnas löneställning har i huvudsak blivit föremål för erinringar och ändringsförslag endast i vad det gäller ersättning till folkskollärare, som uppehåller ämneslärartjänst eller som fullgör viss del av sin undervisningsskyldighet på försöksskolas högstadium eller i statlig eller högre kommunal skola. Beträffande ersättning till folkskollärare, som uppehåller ämneslärartjänst, har utredningsmannen föreslagit tillämpning av kungl. brevet den 16 juni 1950 (ang. avlöningsförmåner för folkskollärare, som tjänstgöra vid vissa högre skolor), dock att den särskilda ersättningen om en krona 50 öre och 4 kronor per dag föreslagits höjd till 3 kronor respektive 5 kronor 50 öre. I anledning härav har *skolöverstyrelsen* förutsatt, att de föreslagna höjda dagarvodena skulle bli gällande även vid tjänstgöring i de skolor, som omförmälas i nämnda kungl. brev. *Statens lönenämnd* har tillstyrkt, att bestämmelserna i det omförmälda kungl. brevet vinna tillämpning även vid försöksskolorna, samt förutsatt att de i kungl. brevet fastställda arvodena — som icke kunna betecknas såsom bisysslearvoden — komma

att justeras i samband med den allmänna arvodesreglering, som är avsedd att äga rum inom den närmaste tiden. *Statskontoret* kan för sin del endast förordna en uppräknig av arvodena med belopp, motsvarande den beräknade höjningen av den rörliga delen av lönen eller till en krona 80 öre, respektive fyra kronor 75 öre, vilka belopp lämpligen kunna avrundas uppåt till två, respektive fem kronor. *Styrelserna för Sveriges folkskolläraryrkesförbund och Sveriges folkskolläraryrkesförbund* ha beträffande nu förevarande arvodesfråga anfört i huvudsak följande.

Utan att taga definitiv ställning till hur arvodesystemet bör utformas anser styrelserna, att de av utredningen föreslagna arvodena i vissa fall äro för låga. Folkskollärare, som erhåller tjänstledighet från sin ordinarie folkskolläraryrkesbefattning för att uppehålla full tjänstgöring på högstadiet, bör erhålla ett lönetillägg, som är lika stort som två löneklasser. Eftersom denna löneskillnad är mellan 116 och 125 kronor per månad bör arvodet för dessa lärare utgå med 5: 50 kronor per dag. Samma princip bör kunna tillämpas vid tjänstgöring av extra folkskollärare. För dessa lärare blir skillnaden mellan 70 och 78 kronor per månad, varför dagarvodet bör utgå med 3: 50 kronor. Beträffande de extra ordinarie folkskollärarna, som fullgjort sammanlagt 4 års tjänstgöring, utgår dagarvode med f. n. 4 kronor. Utredningen föreslår en uppräknig av detta arvode till 5: 50 kronor. Dessa lärare avstår under sin tjänstgöring i högre skolor i regel från möjligheten att inom den tid, som är genomsnittlig för folkskollärarna i allmänhet, erhålla ordinarie folkskolläraryrkesbefattning. Arvodet för denna lärargrupp är bl. a. avsett att stimulera till fortsatt tjänstgöring vid högre skolor. Emellertid kan situationen för dessa lärare bli mycket ogynnsam, om de inte inriktar sig på att genom fortsatta studier bli behöriga att anställas vid högre skolor. Det är angeläget att den framtida anställningssituationen klargörs för dessa lärare, samtidigt som det borde utredas om de kunde beredas säkrare anställningsvillkor genom extra ordinarie anställning i folkskolan. En dylik anställningsform måste emellertid utformas på sådant sätt, att folkskolans intressen inte trädes för när och att anställningsförhållandena ej försvåras för de lärare, som tjänstgöra i folkskolan.

Vad härefter angår utredningsmannens förslag om en särskild ersättning av en krona per undervisningstimme till folkskollärare, som fullgör viss del av sin undervisningsskyldighet på försöksskolas högstadium, har detta förslag avstyrkts av *statskontoret*, som anser att det fåtal veckotimmar, varom här kan bli fråga, knappast böra ersättas i särskild ordning, då lärarens arbetsuppgifter i stort icke kunna förväntas nämnvärt ändra karaktär. *Styrelserna för Sveriges folkskolläraryrkesförbund och Sveriges folkskolläraryrkesförbund* åter anse, att tilläggsarvodet bör utgå med 2 kronor per undervisningstimme och att dessutom viss nedsättning i tjänstgöringsskyldigheten bör medgivas.

Utredningsmannens förslag i fråga om statsbidrag till avlönande av lärare på försöksskolas högstadium har föranlett ändringsförslag från skolöverstyrelsen och statskontoret samt ett allmänt uttalande av läroverks-

lärarnas riksförbund. *Skolöverstyrelsen* föreslår en höjning av kommunbidragen utöver de av utredningsmannen föreslagna och anför härom följande.

De belopp, varmed skoldistriktet ansvarar för lönekostnaderna på folk- och småskollärartjänster, torde komma att höjas som en följd av ökningen av det rörliga tillägget. I utredningen föreslås, att kommunbidraget till ämneslärartjänst endast skall vara 200 kronor högre än bidraget till folkskollärartjänst. Denna skillnad synes väl låg, bl. a. enär inom försöksskolans högstadium torde — utöver fulla tjänster — få i jämförelsevis stor utsträckning inrättas timlärartjänster, vilka skulle helt bekostas av statsmedel. Överstyrelsen förordar att kommunbidraget till ämneslärartjänster blir 300 kronor högre än motsvarande bidrag till folkskollärartjänst.

Statskontoret har föreslagit ett annat statsbidragssystem än det av utredningsmannen föreslagna och dessutom i detta sammanhang förordat en höjning av kommunbidragen till folk- och småskollärarnas avlöning. Ämbetsverket har anfört följande.

Statsbidrag till försöksskolans ämneslärare föreslås skola utgå efter i huvudsak samma grunder, som gälla vid beräkning av statsbidrag till folkskolans lärare i övrigt. Härvid skall från statsbidraget verkställas visst avdrag, utgörande kommunens bidrag till lärarlönerna. För att statsverkets bidrag skall komma att, procentuellt sett, bli av ungefär samma storleksordning som statsbidragen till folkskolans lärare (»lägst 79 och högst 91 procent»), ha de belopp, som för varje lärartjänst beräknats skola avdragas från statsbidraget — jämfört med de för folkskollärartjänsterna nu gällande beloppen — uppräknats med 200 kronor. Emellertid må erinras, att redan för en viss kategori av folkskolans lärare, nämligen övningslärarna, tillämpas det vid de högre kommunala skolorna gällande systemet med ett statsbidrag å 78 procent av avlöningskostnaderna. Vid valet mellan de båda statsbidragssystemen måste statskontoret giva ett bestämt företräde åt det senare såsom varande det enklaste och mest rättvisande. Ämbetsverket förordar sålunda för sin del, att statsbidrag medges med 78 procent av distriktens avlöningskostnader för försöksverksamheten.

I detta sammanhang kan statskontoret icke underlåta att fästa uppmärksamheten vid ett spörsmål, som icke omedelbart sammanhänger med remissen. Med det nu tillämpade statsbidragssystemet för folkskolan komma skoldistriktet icke utan särskilda åtgärder från statsmakternas sida att taga sin andel i de ökade utgifterna för avlöningar från och med den 1 januari 1951. Genom att de författningsenligt bestämda avdragen (SFS 1948:208, 3 § 4 mom.) icke äro rörliga, komma nämligen kommunernas bidrag icke att undergå någon ändring, utan staten får ensam bära hela kostnadsstegringen. Härvid må dock erinras, att 1941 års lärarlönesakkunniga vid framläggandet av sitt förslag till nu gällande avdragsbelopp uttalade bl. a., att de sakkunniga utgått från, att beloppen skulle kunna höjas, därest en mera avsevärd förändring i prisnivån skulle inträda (prop. 322/1947 s. 6). Enligt statskontorets mening böra de inträffade pris- och lönestegringarna föranleda omedelbara åtgärder för att få till stånd en sådan höjning från och med den 1 januari 1951. Uppräkning bör ske med omkring 20 procent, vilken höjning överslagsvis kan beräknas

minska statsverkets årliga merutgifter i anledning av lönestegringarna med omkring 7 miljoner kronor. Att sådana särskilda åtgärder äro påkallade för att bibehålla relationen mellan statens och skoldistriktens utgifter för folkskoleväsendet, belyser i sin mån det nuvarande statsbidragssystemets olämplighet.

Läroverkslärarnas riksförbund säger, att utredningsmannens förslag i fråga om statsbidrag till avlöning åt lärare icke föranleder annat uttalande från förbundets sida än att det bör beaktas, att statsbidrag till försöksskolorna icke synes böra utgå på förmånligare sätt än till övriga kommunala skolor »och detta för att undvika att kommunernas intresse för försöksskoleverksamhet förskjutes till det ekonomiska planet».

Utredningsmannens förslag, att statsbidrag icke skall utgå till anskaffande av tjänstebostäder åt lärare på försöksskolas högstadium, kan av *skolöverstyrelsen* godtagas endast som ett provisorium. Frågan bör enligt överstyrelsens mening snarast möjligt upptagas till närmare prövning.

Förslaget om tillämpning av folkskolestadgan och avlöningsreglementet för folkskolan på ämneslärare vid försöksskola godtages i princip av *skolöverstyrelsen*. Då det emellertid enligt överstyrelsens uppfattning kan tänkas, att bestämmelser i Saar böra gälla även i vissa andra hänseenden än i fråga om placering och uppflyttning i löneklass, bör Kungl. Maj:t erhålla möjlighet att vidtaga sådana jämkningar. *Statens lönenämnd* har en annan uppfattning i denna fråga än utredningsmannen och har härom anfört följande.

Det förhållandet, att försöksskolorna tillhöra folkskoleväsendet, talar visserligen enligt lönenämndens mening starkt för att avlöningsreglementet för folkskolan (Arf) skall äga tillämpning å ämneslärarna. Häremot har man emellertid att ställa den omständigheten, att de kommunala mellanskolorna tagits till förebild av utredningsmannen i fråga om kompetenskrav, undervisningsskyldighet och lönegradsplacering. De föreslagna lärartjänsterna komma att till sin typ nära motsvara ämneslärartjänsterna vid sistnämnda skolor, för vilka Saar äger tillämpning. Vidare synas övervägande skäl tala för att i varje fall placering och uppflyttning i löneklass kommer att regleras av bestämmelserna i Saar. Det synes knappast kunna komma i fråga att tillämpa detta reglemente i vissa avseenden men Arf i andra. På grund av det sålunda anförda finner sig lönenämnden böra föreslå, att Saar skall i tillämpliga delar gälla för försöksskolornas ämneslärare. Med hänsyn till försöksanordningarnas provisoriska karaktär synes detta dock böra åstadkommas på annat sätt än genom ändringar i själva avlöningsreglementet.

I fråga om anställnings- och avlöningsförhållandena för skolchef ha uttalanden gjorts i två remissyttranden. *Statens lönenämnd* har framhållit angelägenheten av att såvitt möjligt enhetliga grunder tillämpas vid utmätandet av arvoden till skolcheferna. *Skolöverstyrelsen* har ansett, att anställningsförhållandena för skolchef tills vidare borde lösas från fall till fall. Härvid borde dock finnas möjlighet för Kungl. Maj:t att bestämma, att visst statsbidrag skulle utgå till sådan befattning. Sedan er-

farenhet vunnits, torde vid utgången av den tid, för vilken ifrågavarande provisoriska bestämmelser vore avsedda att gälla, närmare föreskrifter kunna utfärdas om skolchefsbefattningarna. Av stor betydelse vore emellertid att redan nu föreskrifter meddelades om interimsstyrelse i sådana fall, då försöksverksamheten ordnades i samarbete med en alltjämt bestående högre skola, som organisatoriskt inginge i försöksverksamheten.

Föredraganden.

Den försöksverksamhet, som skall föregå genomförandet av den 9-åriga enhetsskolan, avser att möjliggöra en objektiv jämförelse mellan de hittillsvarande skolformerna på folk- och realskolestadiet, å ena sidan, och enhetsskolan, å den andra, samt att pröva de nya pedagogiska idéer, som böra tillgodoföras skolan i framtiden. De försöksskolor, som sedan två år tillbaka inrättats inom skoldistrikt i skilda delar av landet, äro därför av den allra största betydelse. På resultatet av dessa skolors verksamhet beror i väsentlig grad utformningen av den framtida skolan i vårt land.

För att försöksskolorna skola kunna fullgöra sina viktiga uppgifter är det angeläget, att de kunna förses med fullt kompetent lärarpersonal. På mellanstadiet (klasserna 4—6) skall undervisningen i den blivande enhetsskolan ombesörjas av folkskollärare, som alltjämt skola vara klasslärare, d. v. s. i regel undervisa i de flesta ämnena inom en enda klass. På högstadiet (klasserna 7—9) är åter — enligt uttalanden av såväl förutvarande ecklesiastikministern Weijne i 1950 års skolproposition som av vederbörande riksdagsutskott — avsikten att undervisningen regelmässigt skall omhänderhavas av akademiskt utbildade ämneslärare. I den nuvarande folkskolan finnas — för den teoretiska undervisningen — endast klasslärare, d. v. s. folkskollärare. Gällande författningars bestämmelser om anställnings- och avlöningsförhållanden taga alltså sikte blott på dylika lärare. När försöksskolorna nu från och med nästa läsår nå upp till högstadiet (klass 7) och undervisningen skall börja övertagas av ämneslärare, erfordras bestämmelser rörande denna nya lärargrupp inom skoldistrikt.

Den utredningsman, som med Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades av förutvarande chefen för ecklesiastikdepartementet för att framlägga förslag i fråga om erforderliga bestämmelser rörande ämneslärarna på försöksskolornas högstadium, har föreslagit, att de åsyftade bestämmelserna skola givas provisorisk karaktär med tidsbegränsad giltighet. Tillämpningstiden har föreslagits begränsad till tre år, d. v. s. läsåren 1951/54. Mot detta förslag har ingen erinran riktats i remissyttrandena. Jag delar utredningsmannens uppfattning om lämpligheten av att nu ifrågavarande bestämmelser givas begränsad giltighetstid. Den föreslagna tidsperioden synes mig också lämpligt avvägd. Jag vill endast ytterligare betona, att de bestämmelser, som jag i det följande kommer att

föreslå, icke kunna betraktas som en slutgiltig lösning av anställnings-, löne- och statsbidragsfrågorna beträffande ämneslärarna på försöksskolornas högstadium och ej heller få bli prejudicerande för en framtida definitiv lösning.

I försöksskolorna skall prövas det nya systemet med en nioårig enhetskola på kommunal grund. I denna enhetsskola skall högsta klassen (klass 9) vara uppdelad på tre linjer, av vilka en, 9 g, skall leda omedelbart över till gymnasiet och de två andra, 9 a och 9 y, skola vara avslutningsklasser, den förra allmänt teoretiskt betonad och den senare yrkesbetonad. Enhetsskolans högstadium (klasserna 7—9) skall motsvara nuvarande realskolestadiet i de allmänna läroverken och de högre kommunala skolorna. Därest den försöksverksamhet beträffande enhetsskolans utformning, som bedrivs i försöksskolorna, skall vara av åsyftat värde, måste den utföras inom skoldistrikt med olika struktur och skilda förhållanden. Enhetsskolans kvalitet kan icke med rättvisa bedömas, om systemet skulle prövas endast i skoldistrikt, där högre skola än folkskolan nu saknas. Denna enligt min uppfattning självklara princip har också hittills tillämpats vid valet av försöksdistrikt. Skulle den principen rubbas, försvinner försöksverksamhetens existensberättigande i djupaste mening. Av denna anledning kan jag icke ansluta mig till Läroverkslärarnas riksförbunds förslag, att försöksskola skall få »inrättas eller fullfölja sin verksamhet endast i sådant fall, då dess existens icke medför nedläggande av redan bestående högre skola eller indragning av vissa ordinarie tjänster därstädes». Men en av försöksverksamhetens uppgifter bör vara att söka finna utvägar som underlätta övergången från nuvarande högre skolformer till den blivande enhetsskolan. Därest en av dessa utvägar skulle anses vara exempelvis att vid behov lärare vid högre skola får — med bibehållande av sin tjänst vid den högre skolan — tjänstgöra på försöksskolans högstadium, ligger såvitt jag kan finna intet orimligt däri.

Jag har redan nämnt, att försöksskolornas högstadium skall motsvara det nuvarande realskolestadiet. Med utgångspunkt härifrån har utredningsmannen föreslagit samma kompetens- och behörighetskrav för högstadiets ämneslärare, som nu gälla för ämneslärarna vid de kommunala mellanskolorna. Utredningsmannen har emellertid också realistiskt räknat med att under nuvarande brist på akademiskt utbildade lärare på försöksskolornas högstadium måste komma att undervisa även lärare, som ej uppfylla nämnda krav. Vad utredningsmannen här om anför och föreslagit under rubriken »Lärarkategorier och kompetenskrav» kan jag för egen del ansluta mig till; dock synas bestämmelserna bära kompletteras med de av skolöverstyrelsen föreslagna föreskrifterna rörande prövning av ej behöriga lärares lämplighet. Vad styrelserna för folkskolläraryrket yrkat i fråga om företrädesrätt för folkskollärare till tjänst i 3 klassen, kan jag däremot ej tillstyrka.

Överensstämmelsen i stadienhänseende mellan å ena sidan klasserna 7—9 i försöksskolorna och å andra sidan de statliga realskolorna och de kommunala mellanskolorna bör enligt min mening också medföra full överensstämmelse i fråga om undervisningsskyldighet för lärare. Med viss avvikelse från utredningsmannens förslag föreslår jag alltså, att undervisningsskyldigheten på försöksskolornas högstadium blir densamma som i kommunala mellanskolorna. Enligt min bestämda uppfattning kommer undervisningen i 9 klassen att bli minst lika betungande och svår som undervisningen i kommunala mellanskolors avslutningsklass.

Utredningsmannen har i fråga om ämneslärarnas anställningsform föreslagit inrättande av såväl ordinarie som extra ordinarie och extra lärartjänster i kunskapsämnen. Beträffande förstnämnda slag av tjänster har utredningsmannen hyst viss tveksamhet, bl. a. med hänsyn till skolornas karaktär av försöksskolor. Av hänsyn främst till intresset att skapa möjligheter att till försöksskolorna förvärva så goda lärare som möjligt, har han dock trots tveksamheten föreslagit även ordinarie tjänster. Detta förslag har avstyrkts endast av statskontoret. Läroverkslärarnas riksförbund har avböjt de ordinarie tjänsterna, såvida riksförbundets hemställan om de ordinarie ämneslärarnas tillsättning genom kunglig fullmakt icke kunde bifallas. För egen del vill jag se frågan om inrättande av ordinarie tjänster i sammanhang med tvenne andra frågor, nämligen den nyssnämnda om viss förflyttningsskyldighet för de högre skolornas lärare och frågan om tillsättningsmyndighet och tillsättningsförfarande.

För att lösa frågan om tjänstgöring för sådana lärare vid högre skola, som icke kunna beredas full tjänstgöring vid den egna skolan på grund av att skolan eller viss del av densamma blir överflödigt genom en framväxande försöksskola, har utredningsmannen föreslagit, att skoldistrikt skall vara skyldigt att i största möjliga utsträckning bereda sådan lärare fyllnadstjänstgöring på försöksskolors högstadium. Av samma skäl men också för att underlätta läraranskaffningen till försöksskolorna har utredningsmannen föreslagit, att lärare, som hädanefter erhåller ordinarie anställning vid högre skola inom försöksdistrikt, skall vara skyldig att — då så visar sig erforderligt och lämpligt — fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet å, respektive låta sig förflytta till tjänst vid försöksskola. Den förflyttning, som därvid avses, kan helt naturligt endast ske till ordinarie tjänst vid försöksskola. Första delen av dessa bestämmelser, nämligen skyldigheten för skoldistrikt att bereda lärare fyllnadstjänstgöring, har icke föranlett någon erinran i remissyttrandena och kan tillstyrkas även av mig. Vad åter angår den andra delen av förslaget — lärares skyldighet att taga fyllnadstjänstgöring eller låta sig förflytta — har särskilt förflyttningsskyldigheten avstyrkts, såväl av skolöverstyrelsen och statens lönenämnd som av Läroverkslärarnas riksförbund. *

I fråga om tillsättningsförfarandet har utredningsmannen föreslagit, att lärare i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium skall tillsättas på samma sätt som folkskollärare. Detta innebär, i få ord uttryckt, att samtliga lärare skola tillsättas av folkskolestyrelsen, att ordinarie lärare skall tillsättas genom val, varvid skolstyrelsen äger att fritt välja mellan tre, efter sina meriter på förslag uppsatta sökande, att till extra ordinarie och extra lärare skall förordnas den mest meriterade av sökandena, varvid officiellt förslag ej upprättas och val ej äger rum, samt att besvär över förslag, val och förordnande i första hand anföras hos domkapitlet. Utredningsmannen har motiverat sitt förslag därmed, att försöksskolorna tillhöra folkskoleväsendet inom respektive skoldistrikt och att vederbörande folkskolestyrelse därför får anses vara huvudman även för lärarna på försöksskolans högstadium. Utredningsmannens förslag i detta hänseende har icke föranlett någon erinran av skolöverstyrelsen och statskontoret. Statens lönenämnd har endast erinrat om att frågan om lärartillsättningen i enhetsskolan vid 1950 års riksdag ansågs böra utredas i samband med spörsmålet, hur mellaninstanserna böra vara organiserade i framtiden. En bestämd erinran mot utredningsmannens förslag har däremot gjorts av Läroverkslärarnas riksförbund, som anser att ordinarie lärare bör tillsättas genom kunglig fullmakt och att icke-ordinarie lärare på högstadiet bör förordnas av skolöverstyrelsen eller vederbörande skolchef.

För egen del har jag funnit vägande skäl tala för att man i nuvarande läge avstår från den av utredningsmannen föreslagna förflyttningsskyldigheten till ordinarie tjänster på försöksskolans högstadium och ej heller inför den nya ordningen, att lärare på högstadiet tillsättas genom val av en kommunal skolstyrelse genom den i folkskolestadgan föreskrivna valproceduren. Dessa två förslag bortfalla automatiskt, om man icke inrättar ordinarie tjänster på försöksskolornas högstadium. Då utredningsmannen själv utifrån andra synpunkter hyst tveksamhet i fråga om dylika tjänster, vill jag förorda, att under den nu avsedda provisorietiden icke inrättas några ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolornas högstadium utan endast extra ordinarie och extra tjänster.

Som förut nämnts bortfaller vid ett dylikt ställningstagande frågan om den föreslagna förflyttningsskyldigheten. Kvar står emellertid utredningsmannens förslag, att lärare, som erhåller ordinarie anställning vid högre skola inom försöksdistrikt, skall vara skyldig att — då så visar sig erforderligt och lämpligt — fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet vid försöksskola. I dylikt fall behåller alltså läraren sin ordinarie tjänst vid den högre skolan. Detta förslag synes mig icke ingiva några principiella betänkligheter av samma slag som förslaget om förflyttningsskyldighet. Förslaget synes vara särskilt värdefullt genom de möjligheter, som därigenom skapas, att med minsta ingripande ordna tjänstgöringsfrågan för

vissa övertaliga lärare och att bereda försöksskolorna kompetenta lärare i ökad omfattning. Emellertid synes det mig icke lämpligt att inskränka den angivna skyldigheten till lärare, som erhåller ordinarie anställning vid högre skola inom försöksdistrikt, d. v. s. i distrikt där försöksverksamhet redan bedrivs. Försöksverksamheten kommer icke att vara begränsad till vissa, en gång för alla givna skoldistrikt. I ett distrikt, där för närvarande ingen försöksverksamhet bedrivs, kan nämligen inom ett par år finnas försöksskola. Jag förordar därför, att den av utredningsmannen föreslagna skyldigheten att fullgöra fyllnadstjänstgöring på försöksskolas högstadium stipuleras att gälla alla de lärare vid ifrågavarande högre skolor, statliga och kommunala, som tillsätts efter utgången av juni 1951. Fyllnadstjänstgöring bör dock endast få utkrävas vid försöksskola inom det skoldistrikt, inom vilket den högre skolan är belägen. Vad nu sagts bör även gälla, därest läraren icke längre kan fullgöra någon undervisning å den egna tjänsten utan hela hans tjänstgöring blir förlagd till försöksskola.

I det föregående har jag avstyrkt inrättande av ordinarie tjänster på försöksskolornas högstadium men tillstyrkt inrättande av extra ordinarie och extra tjänster. Jag har därvid utgått från, att det automatiska extraordinariesystem, som nu gäller för folk- och småskollärarna enligt bestämmelserna i avlöningsreglementet för folkskolan, icke skall gälla för lärarna på högstadiet. För dessa senare skola i stället gälla samma regler som för lärarna vid de kommunala mellanskolorna. Emellertid påkallar frågan om tillsättningsmyndighet för de extra ordinarie och extra lärarna på försöksskolornas högstadium ett särskilt ställningstagande. Jag har tidigare redogjort för de olika åsikter, som framförts i denna fråga. För egen del vill jag anföra följande. Försöksskolornas högstadium överensstämmer visserligen i stadiehänseende med realskolorna och kommunala mellanskolorna. Det är emellertid obestridligt, att försöksskolorna i sin helhet formellt och reellt tillhöra folkskoleväsendet inom respektive skoldistrikt. Med hänsyn till att frågan om tillsättningen av lärare i den blivande enhets-skolan skall bli föremål för utredning, men frågan omedelbart måste lösas för försöksskolornas del, synes mig riktigast, att man väljer ett tillsättningsystem, som innebär minsta möjliga avvikelser från nu gällande förhållanden. Ur denna synpunkt måste enligt min uppfattning anses lämpligast, att försöksskolornas lärare tillsätts av vederbörande folkskolestyrelse, på högstadiet likaväl som för närvarande på de lägre stadierna. Skulle tillsättningen av dessa skoldistriktens lärare däremot uppdragas åt skolöverstyrelsen, synes större risk föreligga för att detta provisoriska beslut kan anses prejudicerande vid den blivande utredningen eller det definitiva ställningstagandet. Jag föreslår alltså, att lärarna på försöksskolornas högstadium förordnas av vederbörande skolstyrelse. Det må påpekas, att härigenom full överensstämmelse skapas med förhållandena vid de kommunala mellanskolorna. Jag erinrar också om att skolstyrelsen är skyldig att för-

ordna den för tjänsten mest meriterade. Emellertid synes mig skäligt att göra avvikelser från folkskolestadgans bestämmelser i ett hänseende. Enligt nämnda bestämmelser skola nämligen besvär över skolstyrelsens beslut anföras hos domkapitlet. Besvär över domkapitlets beslut anföras hos Kungl. Maj:t i regeringsrätten. Det synes mig lämpligare, att i första hand skolöverstyrelsen och i andra hand Kungl. Maj:t i statsrådet får pröva besvär över tillsättning av lärare på försöksskolornas högstadium. I denna punkt bör alltså avvikelser ske från folkskolestadgans bestämmelser.

Vad härefter angår de i detta sammanhang uppkommande lönerna noterar jag med tillfredsställelse, att ingen remissmyndighet avstyrkt utredningsmannens förslag om extra ordinarie tjänster i lönegrad Ce 26. Skälen för en sådan lönesättning ha ytterligare ökat därigenom, att jag icke förordat inrättande av ordinarie tjänster. För erhållande av extra ordinarie tjänst i 26 lönegraden bör krävas samma kompetens och behörighet som för erhållande av ordinarie tjänst i Ca 26 vid kommunal mellanskola.

Då ordinarie tjänster ej skola inrättas, torde i regel antalet extra ordinarie tjänster bära utgöra högst omkring tre fjärdedelar av hela antalet tjänster. Jag föreslår, att antalet extra ordinarie tjänster skall bestämmas av skolöverstyrelsen.

Utredningsmannens övriga förslag i fråga om löneställningen för akademiskt utbildade ämneslärare på försöksskolornas högstadium ha också godtagits av remissmyndigheterna. Även jag tillstyrker dessa förslag.

Däremot ha vissa ändringsyrkanden framställts i fråga om utredningsmannens förslag till ersättning åt folkskollärare, som tjänstgöra på högstadiet. Folkskollärare, som uppehåller ämneslärartjänst på högstadiet, skall enligt utredningsmannens förslag erhålla ersättning enligt bestämmelserna i ett kungl. brev den 16 juni 1950 angående avlöningsförmåner för folkskollärare, som tjänstgöra vid vissa högre skolor (jfr propositionen 1950:185; riksd. skr. 1950:299). Dock har utredningsmannen föreslagit höjning av vissa i det kungl. brevet föreskrivna ersättningsbelopp från en krona 50 öre och fyra kronor till tre kronor respektive fem kronor 50 öre. Samtliga statliga remissmyndigheter ha tillstyrkt höjning av nämnda ersättningsbelopp och tillämpning av de nya beloppen på nu ifrågavarande folkskollärare. Höjningens storlek har dock varierat i de olika remissvaren. Därutöver är att nämna, att styrelserna för de båda folkskolläraryrkesförbunden föreslagit ett helt annat system för dessa folkskollärares ersättning. För egen del tillstyrker jag, att utredningsmannens förslag genomföres. Storleken av de omförmälda särskilda ersättningarna torde dock få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma, i likhet med vad som gäller de särskilda ersättningarna enligt det kungl. brevet den 16 juni 1950.

För folkskollärare, som är klasslärare i folkskolan men fullgör viss del av sin undervisningsskyldighet på försöksskolas högstadium eller i statlig

eller högre kommunal skola, har utredningsmannen föreslagit en särskild ersättning med en krona för varje undervisningstimme på högstadiet eller i den högre skolan. Jag delar utredningsmannens uppfattning, att särskild ersättning bör utgå i dylika fall. Storleken av denna ersättning torde det dock få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma.

Utredningsmannen har föreslagit, att för lärarna på försöksskolornas högstadium skola i övrigt i tillämpliga delar gälla bestämmelserna i folkskolestadgan och avlöningsreglementet för folkskolan (Arf); dock att i fråga om placering och uppflyttning i löneklass skola gälla motsvarande bestämmelser i statens allmänna avlöningsreglemente (Saar). Beträffande tillämpningen av visst avlöningsreglemente har skolöverstyrelsen uttalat, att även andra bestämmelser i Saar än löneklassplaceringsreglerna kanske borde gälla, samt föreslagit, att Kungl. Maj:t inhämtar bemyndigande att vidtaga sådana jämkningar. Statens lönenämnd har ansett, att endast Saar borde tillämpas.

Jag tillstyrker, att folkskolestadgan i tillämpliga delar göres tillämplig å lärarna på försöksskolornas högstadium. Frågan om vilket avlöningsreglemente, som skall tillämpas för nämnda lärare, är i huvudsak en teknisk fråga. Det fordras emellertid en noggrann penetration av alla spörsmål för att man skall kunna med säkerhet överblicka konsekvenserna av det ena eller det andra reglementets tillämpning. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta i denna fråga.

I fråga om arvode till skolchef, som eventuellt kan befinnas erforderligt under provisorietiden, har utredningsmannen funnit det omöjligt och olämpligt att nu utfärdades generella bestämmelser. Han har uttalat, att det bör ankomma på skoldistrikt, som anställer skolchef, att också bestämma arvodets storlek. Statsbidrag föreslås icke utgå till sådant arvode. I statsbidragsfrågan delar jag utredningsmannens uppfattning. Däremot förordar jag, att storleken av eventuellt skolchefsarvode skall av Kungl. Maj:t fastställas i varje särskilt fall.

Vad slutligen angår statsbidrag till avlönande av lärare på försöksskolas högstadium har utredningsmannen föreslagit samma system, som sedan 1947 gäller beträffande statsbidrag till avlönande av folkskol-lärare och småskollärare, d. v. s. att staten formellt betalar hela lönen men att avdrag göres med vissa till beloppet fastställda kommunbidrag. Dock har utredningsmannen föreslagit, att kommunbidragen i detta fall skola vara något högre, detta för att statens procentuella andel i dessa högre löner skall bli ungefär lika stor som dess andel i folk- och småskollärlönerna. Skolöverstyrelsen har föreslagit viss ytterligare höjning av kommunbidragen, under det att statskontoret föreslagit, att statsbidraget skall utgå med 78 procent, d. v. s. det procenttal som gäller i fråga om statsbidrag till avlöning åt lärare vid högre kommunala skolor och åt övningslärare vid folkskolan.

För egen del får jag anföra följande. Försöksverksamheten är ett riksintresse, som icke bör medföra större kostnader för de i verksamheten deltagande skoldistrikten än för andra liknande distrikt eller större kostnader än försöksdistrikten eljest skulle ha haft för sitt folkskoleväsende, om i stället för försöksskola inrättats 7-årig, 8-årig respektive 9-årig folkskola i vederbörande distrikt. Med hänsyn härtill föreslår jag, att folk- och småskollärarnas statsbidragssystem tillämpas på försöksskolornas högstaadium med oförändrade kommunbidragsbelopp för varje hel ämneslärartjänst.

I detta sammanhang vill jag erinra, att statskontoret i sitt remissyttande väckt frågan om en generell höjning av kommunbidragen i fråga om folk- och småskollärarnas löner. Ämbetsverket har till stöd härför åberopat, att 1941 års lärarlönesakkunniga, som framlagt förslag till det nu gällande systemet, utgått från att kommunbidragsbeloppen skulle kunna höjas, därest en mera avsevärd förändring i prisnivån skulle inträda (se propositionen 1947:322, s. 6). Den under det senaste halvåret inträdda höjningen av prisnivån och den därav betingade stora höjningen av det rörliga tillägget, motiverade enligt statskontorets mening en omedelbar höjning av kommunbidragen med 20 procent. För egen del har jag funnit starka skäl föreligga för att en översyn med det snaraste verkställes beträffande de ifrågavarande bidragens belopp. Jag erinrar emellertid om att frågan om utredning av statsbidragsgrunderna är aktuell också beträffande vissa andra betydelsefulla bidrag till folkskoleväsendet. Så snart ske kan torde en dylik mera allmän utredning komma att igångsättas. Däremot är jag icke beredd att redan nu isolerat upptaga den av statskontoret väckta frågan.

Beträffande övriga i utredningen berörda frågor ansluter jag mig till vad utredningsmannen föreslagit.

Samtliga statsbidrag torde böra bestridas från de anslag, varifrån motsvarande bidrag till den egentliga folkskolan utgå.

Slutligen får jag i detta sammanhang anmäla, att Kungl. Maj:t med stöd av ett av riksdagen givet bemyndigande (jfr 1949 års statsverksproposition, bilagan Åttonde huvudtiteln, punkten 224; statsutskottets utl. 1949: 8, s. 83; riksd. skr. 1949: 8) bemyndigat skolöverstyrelsen att för distriktsöverlärare i försöksdistrikt på framställning av distrikten fastställa en undervisnings-skyldighet, som med högst tre timmar understege den läraren enligt gällande författning (sv. förf. saml. 1946: 528) åliggande lägsta undervisnings-skyldigheten, dock med iakttagande av att distriktsöverlärarens undervisnings-skyldighet icke finge understiga fem veckotimmar.

Hemställan.

Under åberopande av vad jag i det föregående i olika hänseenden anfört och föreslagit hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna de av mig förordade grunderna beträffande anställnings- och avlöningsförhållandena för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m. samt beträffande statsbidrag till försöksverksamheten, i vad den avser försöks-skolornas högstadium.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställda förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Hans Löwbeer.
